

SYMBOLIC MEMORY

Rodica Ilie, Prof., PhD, "Transilvania" University of Braşov

Abstract: The aim of this research is to emphasize the existence of a common cultural, social, moral and symbolic foundation among the members of the multi-ethnic community of Râşnov, a foundation which ought to be exploited especially in the current context oriented towards globalization. The prerequisite of the aforementioned capitalization on the multifarious consideration of ethnic identities without eliminating differences, on the contrary, by identifying the specificity, originality and authenticity of cultural traditions, was formulated not solely as a research objective but it has been clearly stated by the respondents despite the trauma, hardships and barriers raised by history. Well aware of the fact that the symbolical is affected by a sometimes grotesque-derisive and other times contingent-commercial reallocation of meaning, that mentalities are dynamically changing, the aim of our research was to record the specific attributes of the moral and symbolical heritage of the Râşnov community by means of a critical-reflexive process of selection and comprehension of what Maurice Halbwachs termed symbolic memory.

Keywords: community, values, moral and symbolic heritage, inter-ethnic communication, pluralism, symbolic memory.

Obiectivele prezentului studiu fac parte dintr-o cercetare mai amplă ce vizează interogarea asupra realizării unui bilanţ simbolic, patrimonial, de tipul: „Ce luăm cu noi spre a duce mai departe, la ce renunţăm? În ce constă moştenirea pe care o primim şi o asumăm?” (Mircea Martin, în „Cuvântul”, nr 8, 18 iulie 2006). Acest gen de probleme se pun tot mai des în contextul societăţii actuale, supuse pericolelor globalizării, de aceea cercetarea noastră a urmărit identificarea elementelor de *patrimoniu moral şi simbolic*, a structurilor axiologice prezente la nivelul comunităţii multietnice din Râşnov; restaurarea unor modele identitare, a unor experienţe istorice, sociale, morale, a unor reprezentări culturale, simbolice ale alterităţii şi ale conştiinţei comunitare; identificarea mecanismelor memoriei colective privind cunoaşterea propriilor valori morale şi recunoaşterea acestora de către ceilalţi.

Elementele pe care sociologul Maurice Halbwachs le delimita în teoria sa privind *cadrele sociale ale memoriei* le-am considerat drept dimensiuni ale cercetării pentru care am formulat indicatori specifici. Astfel aspectele *memoriei normative* au fost recunoscute în seturile de reguli, norme şi valori, în modelele / contramodellele oferite de familie, şcoală, biserică, vecini, prieteni, colegi, în exemplele de comportament, în fapte ori evenimente care conduc la respectarea tradiţiilor. *Memoria simbolică* am recuperat-o prin evocarea unor respondenţi care povestesc despre diverse embleme identitare, despre eroi, despre comemorarea evenimentelor, a unor personalităţi, am recunoscut-o cum se afla depozitată în diverse aspecte de limbă, în sintagme, proverbe, zicători, dar şi în coduri vestimentare, coduri culturale, arhitecturale, amestecată cu fondul comun al *memoriei în afara timpului*. Acestei memorii indeterminate i-am recunoscut resursele în povestirile despre toponimie, în legendele despre locuri sau evenimente fondatoare, în istoria localităţii / comunităţii. Nu am ignorat nici *memoria intelectuală* ce contribuie la fabricarea de imagini şi ritualuri prin

validarea și exersarea unor raporturi culturale interetnice (contaminări, preluări, adaptări), prin strategii de perpetuare a tradițiilor, etc.

Vom ilustra în continuare unele aspecte definitorii ale memoriei simbolice, structurate la nivelul discursurilor narative, al mărturiilor obținute de la respondenți în cadrul interviurilor realizate în 2007, împreună cu Anca Buta, la Râșnov, unde comunitatea mai păstrează, prin coabitarea mai multor grupuri etnice (printre care cele mai reprezentative au fost sașii, românii și maghiarii), formele de dialog și regulile unei conviețuiri complexe, dinamice. Această complexitate etnică și culturală a modelat de-a lungul timpului mentalitatea transilvană, a influențat codurile și normele de comportament, sistemul de credințe și opinii, atitudinile față de evenimente ale comunității, față de experiența civică, față de modele și contramodelle. „Conceptul de multiculturalitate ne servește în acest context pentru a înțelege nu doar diversitatea, ci mai cu seamă mecanismele subtile de instituire a ideii de ordine comunitară complexă, de model, în sensul de *exemplum* care funcționează dincolo de barierele etnice sau de altă natură” (Ilie, Buta, 2012). Intenția noastră a fost, de asemenea, de a reține și aspectele dilematice și dramatice ale patrimoniului simbolic. Astfel, noțiunea de patrimoniu a putut fi gândită mai ales în relație cu „o reprezentare a experienței morale determinate de trăsături precum: rivalitatea, contradicția, incertitudinea, ambiguitatea sau imprevizibilitatea” (Caius Dobrescu, 2006). Am urmărit așadar viața morală a comunității râșnovene din perspectiva organizării, a decantării unor structuri comportamentale și atitudinale de profunzime, și mai puțin în sensul evidențierii unor momente și aspecte culturale de „indiscutabilă claritate și intensitate morală”, care să reprezinte răspunsul unic, punctual la tensiunile istoriei comunitare.

O secvență de memorie colectivă - memoria simbolică

Embleme identitare: topografie și ordine real – imaginare

Pentru o definire cât mai completă, ideea de *patrimoniu moral și simbolic* (Martin, 2011) impune abordarea tradiției culturale multietnice din perspective convergente: a mărcilor identitare, din unghiul imaginarului social interetnic și din perspectiva dimensiunii de *comunicare interculturală*, activând funcția de cunoaștere și de transmisiune a valorilor prin limbaj, prin idei, norme, principii elaborate de înțelepciunea populară (proverbe, zicători), prin codurile artistice (arhitectural, vestimentar, al artei culinare, etc.).

Astfel memoria simbolică păstrează la nivelul imaginarului comunității o serie de caracteristici sublimite în mărci de natură emblematică. Acestea au rolul de a pune în lumină specificitatea fiecărui grup etnic, dar și formele de reprezentare globală a comunității prin stereotipizarea unor imagini care legitimează autodefinirea localității și a localnicilor. Prin aceste imagini semnificative, ce transgresează diferențele etnice și originile fondării lor, se instituie fondul comun al indeterminărilor mitico-simbolice care apare exprimat inedit în povestirile respondenților pe care i-am selectat din cadrul comunității analizate.

În imaginarul simbolic al românilor râșnoveni emblemele identitare se elaborează prin legătura cu locul, prin raportarea la spațiul originilor. În acest sens Dobricea devine o emblemă identitară specifică autodefinirii, toți respondenții care s-au născut pe acea vale au

menționat în descriere atmosfera specială, aurorală și feerică a începuturilor, amintind de aerul care diferea de restul zonelor din Râșnov: „E un miros plăcut în Dobricea asta, e altu' aer, când intrii în Dobrice intrii în alt aer, când vii încoa' altfel.” (M.R.); „Pe vremea aia Dobricea o aveam noi, o familie, și era împrejurul ăla... eram ca o familie. Nu ziceam că suntem vecini (...). Noi ne-am avut nu bine, chiar foarte bine, cu toți vecinii, noi așa ne știam acolo, că dacă coboram, și dacă eram mai în spate și treceam pe lângă dâșii ciocăneam la geam să ne vadă că trecem. Dobricea era o ... foarte văzută pe timpuri. Și tot ce a coborât de pe Dobrice au fost numai oameni buni. Tot ce a coborât era numai oameni buni. Acuma sunt...” (M.R.).

Trăsăturile emblematic reflectate în aceste fraze sunt schematizate prin focalizare de la cadru la persoane-personalități: cartierul devenea familie, armonia socială este redată în termenii specifici utopiei vârstei de aur, relațiile de vecinătate sunt firești și sudate prin comportamente corecte din punct de vedere moral, iar oamenii sunt descriși prin atributul exemplarității.

Din interviurile realizate, am putut constata că dobricenii se percepeau ca aparținând altei ordini, ieșirea din centrul lor și trecerea spre zonele celelalte, locuite de sași, era semnificată ca plecarea spre altă lume, universul lor protector matricial apare în frazele aceleiași respondente marcat nostalgic, dar și prin diferență sau distanțare. Astfel lumea celor „de sus” era percepută ca fiind arhaică, pe când cea „de jos”, mai emancipată: „Da' eu când eram dă pă Dobrice și până coboram trebuia să-mi iau o cârpă sau ceva sau să-mi iau ceva de schimb. *Că aicea era altă lume. Noi veneam în alt sat când coboram dă pă Dobrice.* Era mai noroi și multă lume zicea "aoleu, dobriceni" și mai erau de făceau și d-ăștia.” (M.R.). Subiectul se definește în acest caz și prin percepția alterității, a celor stabiliți jos, în „celălalt” sat. Universurile lor fuzionau foarte rar, fiecare grup încercând să-și conserve identitatea, să-și afirme valorile în ciuda obstacolelor, (a noroaielor, a sărăciei), a impedimentelor de natură materială ori simbolică.

Emblemele identitare ale etnicilor germani se definesc, de asemenea, prin apel la miturile originii, dar mai ales prin caracteristicile comportamentale. Astfel, se instituie în primul rând definirea grupului prin mărci identitare de factură morală, etică și culturală în care semnificative sunt: ordinea culturală și rânduială morală, punctualitatea, onoarea, exemplaritatea, comportamentul pașnic: „NU trebuia, nu trebuia să plece, cu ei a plecat cultura. A fost o rânduială și o punctualitate și un CUVÂNT, știi. A fost un popor exemplu. Ei n-au făcut nimic rău și nu au fost năvălitori și au fost pașnici și dacă i-ai spus „ASTĂZI vii la ora aia”, ASTĂZI la ora aia a venit. Deci nu s-a luat în gură, nu s-a certat, n-au fost procese, rareori între această nație. Deci au fost PAȘNICI. N-au fost... de exemplu, maghiarii au fost ALT popor, deciăștia sunt alții. Păcat de toate ce au venit peste noi!” (R.M.). Respondenta de etnie germană pune în lumină modul cum se autodefinesc sașii prin comparație cu ceilalți, modul de a disocia valorile, diferența în raport cu alteritatea (românii, maghiarii), ambiguitatea semantică fiind încă o dată un aspect ce intră în mecanismele de constituire a patrimoniului simbolic al locuitorilor râșnoveni.

Definirea de sine prin apartenență la grup rezultă și din integrarea individului în riturile cotidiene ale cetății, astfel se produce agregarea acestuia la ritmul comunității prin

simbolul ceasului din turnul bisericii evanghelice, simbol al reglării zilnice a unității de acțiune, a convergenței faptelor sociale, dar și al regăsirii spirituale în timpul sacru al comunicării cu divinitatea : „Uite și obiceiul ăsta: la amiaz’ trage clopotul. Auzi și bate și ceasul meu... / *Bate odată cu biserica...*/ Da, da... / *Sunteți mai aproape de Dumnezeu!?*/ Nu știu. Eu n-am făcut rău nimănui. Ne-am învățat să ne rugăm, zicem și noi rugăciunea noastră în limba noastră, și copiii, și asta este” (R.M.).

În constituirea identității sociale a grupului etnic relevantă este autodefinirea în și prin acțiunea practică în slujba comunității. Arta conviețuirii în grupul etnic este prezentată emblematic de domnul H.T.: „Avea o șură mare unde ținea fânul pentru tauri și pentru caii comunei, adică ai primăriei și era un șopron iară mare unde erau materiale pentru 3 șuri. Tot mereu pregătite. A ars șura, ăștea două a ars, imediat toți pă ele și au făcut șurile din nou. Toți, numai sași! După ce era folosit materialul, se aducea iară material pentru alte două,[...] imediat se completa”. Spiritul chivernisirii, al gospodăririi, devine emblemă identitară de natură etică pentru sașii râșnoveni. Comunalitatea, caracterul prevăzător, organizarea în vederea intervențiilor în cazuri de criză toate acestea definesc identitar grupul etnic prin sublinierea retorică pe care o exercită în discurs interlocutorul. Spiritul de întrajutorare, respectarea rânduiei strămoșești sunt de asemenea mărci identitare specifice etniei căreia îi aparține, mărci recunoscute și de *outgrup*. Subiectul își definește grupul și implicit se autodefineste orgolios prin comparație și diferență față de majoritarii de astăzi: „*Ei nu erau în societatea șurilor, erau în afară. Dar au fost și cazuri când au ars și șurile românilor și i-au ajutat...* / Da, da. Apoi, ce să faci, asta a fost niște lucruri care s-a... cum am spus cu degetele: dacă cinci sunt, mai tari decât unul. Și lucrul ăsta trebuia făcut, trebuia făcut că la sași era așa: ajutorul ăsta reciproc nu era cum este la români acum” (H.T.). Sașii se definesc mai degrabă ca grup, nu ca indivizi, identitatea lor de rezistență astăzi fiind periclitată, ei încearcă să depășească individualismul, competiția artificială și să regăsească unitatea și coerența, astăzi pierdute: „*Care dintre oamenii care sunt aici îngropați ar trebui să fie și acum pomeniți, că merită o poveste?* / Toți. La noi nu au fost. Am spus: la noi a fost grijă de când cu nobăriile ăștea. Avea scopu’ ăsta, când se adunau nobăriile, aveau scopu’ de a ajuta pe fiecare, să nu-l lași să... în urmă.”(*idem*).

Valorile care constituie mărcile identitare ale sașilor se regăsesc și în formula sfaturilor și a învățăturilor transmise. Modelele de educație socială și morală impuse de ei reiau aceste valori în sens aforistic: „*Ce învățături ați da pentru tineri?* / Să fie muncitori, să nu mintă, să nu fure, să nu facă rele, să fie ordonați, cinstiți și harnici. Numai prin muncă poți să ai ceva. Așa am învățat, așa mergem. Noi așa dăm educație. Educație ... asta am spus-o mereu. Să fie oameni între oameni. Să fie exemple. Rezultatele mele și viața mea toată viața mea e acolo...” (R.M.). Respondenta face din propria sa viață o reflectare implicită a valorilor comunității, valori după care s-a ghidat, asumând experiența emblematică a strămoșilor și perpetuând tradiția etico-simbolică.

Trăsăturile emblematică care definesc grupul etnic al sașilor se regăsesc și în mărturisirile altor etnii despre aceștia. Relevante sunt cuvintele unei respondente de etnie maghiară: „*AICI A FOST ORDINE MAI ALES CÂND ERAU SAȘI MAI MULȚI, A FOST ORDINE AICEA. Eu nu pot să spun că nu e, și-acuma e ordine, dar acolo, atuncea ERA*

STABILITĂ O TREABĂ.(...) *Și ordinea aceasta cine a impus-o? / Asta comunitatea săsească, știți? Păi ei aveau o ordine, știți? Și acuma se respectă!*” (V.D). Un alt respondent de etnie rromă subliniază aceleași trăsături identitare ale grupului sașilor: „Au fost oameni muncitori, au avut bogăție, n-au avut probleme cu românii, au fost respectuoși, au avut înțelegere și românii cu sașii, da, a fost ordine nu a fost dezbinări.”

În profilul comunității multietnice a Râșnovului apare și identitatea etnică a maghiarilor, chiar dacă mărcile identitare nu sunt atât de evidente și de bine conturate. Una dintre respondente încearcă definirea propriului grup etnic prin egalitate și respectarea normelor impuse de biserică, administrație locală, putere politică: „Deci la noi, la unguri, nu se cultivă că eu să fiu primul, deci asta nu! Toată lumea trebuie să facă la el și... deci la unguri nu se cultivă ca la români chestia asta ... care e cel mai... Toți să fie, să se încadreze și să respecte anumite norme, statute interioare: a bisericii, a comunității, a satului, a orașului. Deci la unguri nu se cultivă chestia asta că ce, care e cel mai bun.” (K.G./ V.D). Sudarea grupului este elementul de natură definitorie pentru comunitatea de maghiari, individualismul este considerat periculos, dezintegrant. Respondentele aflate în interviu au marcat ambele aceleași componente identitare: ordine, reguli comune, coeziunea grupului.

Dubla identitate sau identitate de împrumut

Din analiza datelor colectate, se poate constata că, prin căsătoriile mixte, rolul asumării emblemelor identitare se intensifică, în ciuda situațiilor de transfer și adaptare la o nouă ordine moral-simbolică. Respondenta de etnie germană care s-a căsătorit cu un român afirmă respectul pentru valorile tradiționale, ancestrale, care și-au pus amprenta definitiv în construcția personalității:

„Da’... A fost numai așa,... temporar, eu sunt înapoi de unde am fost, în...(religia mea), de unde am fost (născută), că eu am zis: știi, că eu mi-am imaginat viața, că soțul meu nu a fost așa cum e, l-am imaginat, a fost un eșec, știi? Da’ am doi copii realizați și atuncea eu mulțumesc lui Dumnezeu pentru copii și nu puteam să fac eu nimica. Da’ am vrut înapoi și, mai ales că am cavoul, să mă bage acolo, unde e locul meu, și gata. Și nu am făcut eu parte niciodată dintre rumâni, dar am făcut parte dacă eu l-am luat pe el, eu am fost și românească, știi?”(R.M.)

Astfel, în mod paradoxal, se ajunge la o definire ambiguu-contradictorie, se afirmă în mod straniu o dublă identitate: cea naturală, dobândită prin naștere, prin legătura organică cu tradiția, și alta de împrumut, identitatea învățată și asumată oarecum artificial, pragmatic prin strategiile socialului, prin imperativele de ordin contractual-familial.

Limba și tradiția multilingvismului

În tradițiile culturale transilvănene multiculturalismul a constituit un mod de existență, astfel și râșnovenii s-au definit și încă se mai definesc prin contaminare interculturală rezultată grație sintezei etnice. Dominanta simbolică o reprezintă însă zestrea culturală săsească pe care românii încearcă să o preia mai ales prin învățarea limbii, acest fapt fiind evident începând în special cu anii 70. Este de reținut faptul că în special persoanele cu un

nivel de educație ridicat alegeau pentru copiii lor învățământul în limba germană ca o șansa de ieșire din carcera „culturală” a comunismului: „Păi școala asta, de exemplu au fost numai sași. Mai era câte un român, dar din ăștia ca U., mai răsăriți așa, ca ăsta de lângă vale, și ăștia care au fost cu studii de exemplu, oameni mai culți, așa. ăștia îi primeam și veneau la școala germană și învățau, dar vorbeau perfect.”(G.T.). Astăzi această decizie este luată de către părinți din alte motivații, precum avantajele profesionale, educative, economice, chiar politice: „*Dar de ce credeți că îi dau părinții la școala săsească, chiar dacă sunt români?/* Avantaj, sunt și mulți care s-au înscris în Forum, în Forumul german, ca să învețe limba germană. Că este o zicală, dacă știi mai multe limbi trăiești mai ușor în viață. Și asta e lege.” (G.T.).

Dincolo de asigurarea prestigiului simbolic, prin preluarea, prin asumarea valorilor celuilalt, de obicei ale majoritarului sau ale grupului elitar, pe de altă parte aspectele lingvistice ale patrimoniului simbolic trebuie analizate și din cealaltă perspectivă, a minoritarilor. Aceștia susțin ideea multiculturalismului și a multilingvismului, ca formă de coabitare armonioasă:

„Eu știu să comunic în toate cele trei limbi. Au făcut copiii mei școala în limba germană că dacă am fost aicea între sași... mai mult soacră-mea ne-a pus, știi, că poate noi dădeam la români. Dar ea a spus că dacă sunteți aicea între sași, dați copiii la grădiniță. Și copiii vorbesc și scriu toate cele trei limbi.

În primul rând i-ați învățat lb. maghiară, nu?

Da. Aici în casă au vorbit ungurește. Dar ei n-au mers la școală în lb. maghiară că n-a fost atunci și au învățat acasă să scrie și să citească în lb. maghiară.” (V.D).

„Îmi pare rău că nu știu țigănește și să arăt că doresc să comunic cu ei. De exemplu în Olanda au învățat să spună *mulțumesc* și *să-ți fie de bine* și în maghiară și în română. Este foarte important să dorești să înveți”(E.C).

Salutul reprezintă prima formă de agregare socială, în acest sens unii respondenți de etnie maghiară și de etnie germană au mărturisit că limba le este respectată și sunt salutați de vecini în codul lingvistic matern. Aspectele multilingvismului reies și din mărturisirea următoarei respondente de etnie germană:

„*Un om de vază trebuie să știe, să fie învățat, să știe o limbă în primul rând, nu?*

Da, da, eu știu săsește, nemțește și românește, cu românește mă mai împiedic.

Dar vorbiți...

Și nici nu înțeleg toate cuvintele care se spune la televizor; și spune și repede.

Acum când ieșiți pe stradă, cum vă salutați între vecini?

Săsește, săsește (...). Oameni mă respectă și răspund la salut”. (W.E.).

Toți respondenții care aparțin grupurilor etnice mărturisesc faptul că reușesc bine sau chiar foarte bine să comunice în limba oficială, chiar dacă în interiorul familiei și al grupului vorbesc limba maternă: „Și încă mai știu și destul de bine românește, știi? Nu-mi trebuie dicționar” (R.M.). Aceeași respondentă ilustrează respectul pentru limba română care transpare din următoarele cuvinte: „am învățat limba română ca limbă de stat, da, obligatorie,

aia o învățam. Până la clasa a treia numai în germană. Pe-urmă am învățat să scriem, să vorbim, că în casă se vorbea săsește”.

Rolul modelator inclusiv în formarea comportamentului față de limbă, nu doar în educarea competențelor intelectual-spirituale aparține dascălilor și preoților: „preotul ar trebui să judece din foarte multe unghiuri, să explice și pentru minoritatea maghiară că trăind în România ar trebui să vorbească și minoritățile limba română. Dacă eu țineam de limba maghiară atunci când am fost la București și ar fi trebuit să comunic cu profesorul care l-a operat pe soțul meu, nu l-aș fi înțeles, viața lui ar fi fost în pericol, dacă l-aș fi înțeles greșit. Atunci eu merg pe ideea asta: toți copiii să învețe o limbă străină.”(E.C.).

Fondul comun simbolic concretizat prin aspectele de limbă este valorizat de respondenții din lotul acestei cercetări prin contrapunctarea unor fapte, evenimente, exemple de comportament prin inserții gnomice, de tipul proverbelor, zicătorilor, poeziilor moralizatoare sau textelor ritualice (colinde, mici poezii ale folclorului copiilor). Unele sintagme de factură moral-simbolică sintetizează ideea de *lege spirituală*, de ordine impusă de un sistem religios: „asta e legea mea, cu asta m-am pomenit, cu asta mor, și după aia facă ce-o vrea.” (M.R). Nu doar subiecții români ortodocși țin la tradiția spirituală moștenită din strămoși, de asemenea și sașii evanghelici se revendică de la *ordinea ancestrală*: „Așa ne-a învățat și așa ne-a spus: „Fără muncă, nu pâine! fără muncă, nu mâncă! ”; „Ăsta să fie țăran și să-și poarte portul și să-și vorbească limba.” (R.M). Integrarea în ordinea comunitară și revendicarea de la anumite valori se realizează mai ales prin asumarea conștientă a rolurilor sociale, a unui status moral, simbolic, religios.

În ceea ce privește *reprezentările puterii*, modul de guvernare sau raporturile dintre membrii unei comunități, înțelepciunea plugarului susține: „...că dacă merge bine stăpânului, merge și slugii bine!” (H.T.). Locul și rolul individului în societate depind în primul rând de respectarea unor reguli, a unei subordonări pragmatice care asigură buna conviețuire, coeziunea și armonia socială. Aceasta chiar dacă regulile induc o organizare sintactic-restrictivă și de multe ori deformantă, dacă o considerăm din unghiul actual de percepție. Însă respondenții nu o consideră astfel, căci ei situează modul lor de existență într-un mod de cultură semantico-sintactică (cf. teoriei semiotice a culturii, Iuri Lotman), după cum am văzut.

Privind modalitățile cele mai eficiente de *educație*, sinteza înțelepciunii comunitare afirmă: „Laudă un copil și critică-l să vezi rezultatul care e!” (H.T.). Echilibrul dintre recompensă, laudă și administrarea măsurată a lor prin judecata critică ținea de abilitățile educatorului. Alte valori, precum cinstea, educarea în spiritul onestității și al cultului muncii sunt ilustrate astfel: „Vezi că mama totdeauna spunea că câmpul are ochi și pădurea urechi, deci ai grijă să nu furi, să nu furi de pe câmp că te vede, oricine poa’ să te vază, de aia spunea: *vezi că câmpu’ are ochi și pădurea urechi*. Și degeaba te duci să tai lemne și zici că nu te vede nimeni, dar se aude că tai!, că ați întrebat de zicale! Simplu, zicala și foarte adevărată! Și zice lucruri sfinte” (VD / KG). Observația pe care o face respondenta de origine maghiară nu marchează doar la nivel de conținut valorile morale după care se conduce comunitatea tradițională, ci are, de asemenea, valoare de comentariu, ceea ce atestă conștiința reflexivă și auto-reflexivă a interviuatei.

În concluzie, valorile multilingvismului susțin o identitate culturală complexă care asigură individului un profil intelectual superior: „Câte limbi știi de atâtea ori ești om!” (E.C.); „Că este o zicală, dacă știi mai multe limbi trăiești mai ușor în viață. Și asta e lege.” (G.T.). Pe de altă parte, valențele multiculturalismului și ale coabitării armonioase sunt traduse și în formule umoristice, specifice poeziei sapiențiale maghiare: „Păduchii mei se amestecă cu ai tăi. Ai mei sunt cu cruce roșie, ai tăi cu cruce verde și se fac ai noștri”, în care nevoia de bună conviețuire apare în formulele ingenioase ale caricaturizării cromaticii simbolic-etnice.

Embleme și coduri simbolice

Rezultat al dezrădăcinării și al nostalgiei cu care sașii plecați din Râșnov se reîntorc la *locurile natale*, acest îndemn este concretizat/rezumat prin puține, dar relevante cuvinte: „Nu uita niciodată leagănul, că a doua patrie nu vei mai găsi” (R.M). Apelul la memoria simbolică este nu doar de natură colectivă, ci mai ales de regăsire dramatică, de reîntâlnire individuală cu istoria indeterminată a grupului, a partiei, a locurilor natale. Tocmai de aceea, aspectele simbolice ale dimensiunii morale sunt completate în cazul etnicilor sași printr-o serie de embleme materiale, devenite valori spirituale și culturale pe care toți le recunosc și prin care se autodefinesc:

„Care este emblema Râșnovului?

Trandafirul, trei trandafiri asta e emblema...restul.... Acuma mulțumim că mai avem biserica și cimitirul care e... ultima stație, aia e casa de odihnă...” (G.T.)

„Și sala aia din centru (da acum nu puteți intra), în sală sus pe tavan sunt toate stemele Țării Bârsei: Râșnovul – trei trandafiri fără rădăcină, Ghimbavul a avut trei trandafiri cu rădăcină...

Da de ce Râșnovul a avut emblema trandafirilor fără rădăcină?

Așa era simbolul.” (H.T.)

Emblematica legată de autohtonie este prezentă nu doar în codurile arhitecturale, în însemnele heraldice, grafice, ci și în cele vestimentare, mai exact pe cravata bărbaților din portul săsesc: „Știți istoria Râșnovului, că Râșnovul a fost un lan de trandafiri sălbatici. D-aia noi avem pă cravată trei trandafiri, simbolul Râșnovului. În portul popular, numai pe cravata bărbaților”. (G.T.).

Actualmente sașii recunosc ca embleme culturale care îi reprezintă anumite coduri arhitecturale specifice, precum orașele-cetate (respondentul compară Râșnovul cu Prejmerul), apoi prezența cetății de apărare situată pe o înălțime, specificul caselor și al porților, școala și sala de sport, casa de cultură în accepțiune comunistă era, de fapt, pe vremuri, sală de baluri, de ceremonii și rituri de trecere, specifice nunților. Afirmate direct sau indirect, revin permanent în dialogurile cu cei intervievați orgoliul întemeietorului, nostalgia originilor, responsabilitatea conservării, a protejării patrimoniului identitar:

„Cetatea asta spune tot!” (H.T.).

„Unde am fost în casă la sași în Germania, unde am umblat, și am fost în multe localități, n-am fost numai într-un loc, am fost din München și până în Hamburg...și am văzut multe, dar peste tot sunt cetatea și biserica fotografiate...” (R.M.).

„Păi școala, toate clădirile sunt făcute de cetățenii sași fiindcă la noi școala germană n-a fost școală de stat, a fost școală a bisericii și aparținea bisericii. Biserica are acordul tutelar al sașilor și eu am spus așa: „întrucât această clădire a fost construită pentru școală și de la darea ei în folosință se folosește ca școală”. Și în momentul de față tot ca școală se folosește și cei care o folosesc n-au decât s-o întrețină. Sună bine? Nu? Așa că eu n-am spus să nu mai bage copiii acolo sau nu știu ce, cum a făcut P. Eu n-am făcut lucrul ăsta. Eu am spus să meargă copiii mai departe acolo și școala putea să rămâie a bisericii. Nu?” (H.T.).

Se observă că aceste imagini ale clădirilor se transformă din realități materiale în simboluri ale băștinii pentru cei autoexilați, iar în contextul disputelor pentru stabilirea proprietății, sașii sunt cei care au ajuns să cedeze în favoarea majorității, identitatea culturală a acestui grup cu rol fondator în acest loc a suferit ajungând să fie afectată în mod dramatic. Singurele embleme care le mai aparțin și la nivel material mai sunt propriile case, în cazul în care au reușit să le recupereze după naționalizare. Admirativ, respondentul analizează structura fundației casei săsești, generalizează identitar-simbolic, face apel la o tradiție arhitectonică transilvană.

„Păi da în anii ăia, fundația de la orice casă săsească n-are fundație, e numai din bolovani! Acuma vă dați seama că se spune că oameni ăia au fost înapoiți. De ce au făcut ei zidurile așa groase? Știți de ce le-au făcut? De exemplu vara era răcoare și iarna era cald. Vă dați seama peretele ăla gros așa! Extraordinar! Extraordinar!

Și porțile de ce erau așa zidite?

Uitați porțile... așa e stilul săsesc. Unde vedeți o boltă așa deasupra la poartă să știți că acolo au fost sași. Și majoritatea porților erau făcute din lemn.” (G.T.).

În comparație cu emblemele arhitecturale specifice sașilor, maghiarii și românii menționează doar biserica, recunoscând acest vid emblematic maghiar, fapt care atestă dominanta culturală săsească, ordinea și rigurozitatea construcției identitare care dublează și reflectă specificul arhitectural săsesc.

Pentru a depista dacă subiecții lotului supus cercetării își declină identitatea prin embleme culturale aparținând universului etnic și simbolic ce îi autodefinesc, am adresat întrebarea „*Dacă ați realiza un album cu Râșnovul, ce imagini reprezentative etniei dvs. ați pune acolo?*”. Am observat că doar etnicii sași au formulat răspunsuri concrete, enumerând printre embleme în primul rând cetatea, conexiunea imediată fiind realizată cu ideea câmplului de trandafiri sălbatici pe care cavalerii teutoni l-au transformat, punând bazele unei noi așezări. În anumite situații asociază simbolismul locului de băștină cu anumite obiceiuri, coduri vestimentare, locuri ale copilăriei:

„Dacă ar fi să faceți un album despre Râșnov ce ați pune ceva specific sașilor, ceva care vă e cel mai drag...”

Ce să vă spun... cel mai drag a fost nunțile cu portul și obiceiurile.

Și o stradă din vechiul Râșnov...

Din vechiul Râșnov cea mai dragă stradă o am str. Mică unde am copilărit. Acolo am copilărit și toate amintirile de acolo vin.” (G.T.).

Printre codurile culinare prezente în discursul respondenților ca elemente identitare, se remarcă anumite rețete tradiționale specifice pentru masa de sărbătoare sau a riturilor de trecere:

„Da, a fost frumos că dacă veneau sărbătorile mama făcea în cuptor pâine, cozonaci făcea, făcea plăcintă cu prune uscată așa, făcea numai simplă cu smântână (cred că și sașii fac așa, deci e aluat de cozonac și se rupe din aluatul ăla și se întinde în tavă; tava vine unsă cu untură și se întinde și atuncia trebuie bătut smântână, cam așa un sfert de kilogram de smântână și vreo 3-4 de ouă, bătut bine și întinzi asta pe ea și bagi în cuptor; după ce ai scos așa fierbinte vine zahăr pudră cu vanilie deasupra, (...) -asta făcea de Paști, de Rusalii, de Crăciun). Pe urmă, de Crăciun mama făcea ăstea, făcea cozonac cu mac, făcea cu nucă, făcea pe urmă sarmale în oale de lut și pune acolo în fața cuptorului că acolo trăgea jarul, știți și pune oala și acoperea cu jar și până dimineața se fierbea, așa de bun era. Și pe urmă mai era după ce termina cu pâinea și plăcintele după aceea lăsa oala cu sarmale acolo, în jarul ăla până dimineața fierbea clocotit așa...” (V.D.).

„Bonschtrat: se face la nunți, e mare se face mare la noi, așa se face. Nu e kurtuskolac. Se poate face și dintr-una se poate face și din bucăți. E o diferență, e diferență că e moale, e bun la gust. Precum kurtuskolac ăla dacă stă o zi se întărește, ca o prăstie se face. Țsta era bun și a doua, a treia zi. (...) și ăsta era tot timpul pe masă.” (G.T.).

„Na acuma d-ăsta pandișpan, și umplută cu fructe deasupra, ...pandișpan este făcut în mijloc cu cremă de cacao, și deasupra iarăși cu..., poți să faci și cu nuci, pui în mijlocul nuci, unt și zahăr, și deasupra niște ...
Asta se numea pandișpan.” (W.E).

Am analizat în această secvență câteva aspectele privind fondul comun al imaginarului simbolic, încercând să sintetizăm elementele care se constituie ca emblemele identitare ale comunității multietnice râșnovene. În același timp am încercat să punem în evidență anumite reprezentări culturale care aparțin atât memoriei alterității, cât și memoriei simbolice comune a râșnovenilor, rezumând elemente de comunicare simbolică prin limbaj, prin valențele multilingvismului, ale înțelepciunii tradiționale comprimate de proverbe, zicători, cât și prin evaluarea unor elemente care definesc coduri culturale complexe (embleme vestimentare, arhitecturale ori gastronomice).

Pe parcursul cercetării, am observat că, alături de elementele de istorie locală, de cultura etică, imaginarul simbolic și actul cultural multietnic în ansamblul acestora înseamnă forță legitimatoare, complexă trăire comunitară, emoție a rememorării, satisfacție intelectuală și, nu în ultimul rând, *re-modelare morală*. În urma colectării datelor și a analizei acestora, am constatat că ideea de partimoniu simbolic se structurează în sensul modelator și civilizator al experienței morale, în sensul reconsiderării relației cu trecutul, cu ipseitatea și cu alteritatea. Prin intermediul povestirii, persoanele intervievate au demonstrat că, trăind într-un spațiu al interferențelor culturale diverse, au reușit să întrețină de-a lungul timpului o comunicare interculturală armonioasă, respectându-și propriile tradiții, obiceiuri, sisteme de valori, dar și preluând și adaptând modele, norme aparținând alterității.

De asemenea, prin identificarea elementelor de patrimoniu spiritual am încercat să recuperăm structurile simbolic-axiologice prezente la nivelul imaginarului și al comportamentului social, specifice comunității multietnice supuse studiului. Am descoperit forme de restaurare a modelelor identitare prin antrenarea subiecților în evocări ale unor fapte și evenimente legitimize, prin activarea formelor de memorie normativă, simbolică, intelectual-pragmatică. Astfel am recuperat istorii ale locului, prin care respondenții au rememorat /au actualizat emblemele identitare și codurile definitorii prin care se autoreprezintă.

Prin acest studiu am încercat să evaluăm selectiv o tradiție multietnică, mai exact să re-inventariem și să re-activăm această tradiție, care spontan se mai rememorează la sărbători și, uneori, prin exercițiul de memorie culturală la care comunitatea este invitată să participe artizanal, prin organizarea unor evenimente gestionate de autoritatea locală. Aceste urme ale dialogului multietnic nu mai pot fi aflate astăzi decât prin astfel de intervenții care încearcă să mai conserve sau să restaureze ultimele forme ale prezenței unei „identități plurale etnice și religioase, într-un oraș industrializat în perioada comunistă, supus colonizării profesionale, oraș aflat încă din interbelic într-un proces continuu de „românizare”, după cum aprecia Nicolae Iorga”. (Anca Buta, 2012).

Referințe:

Buta, Anca; Ilie, Rodica, „Alteritate și modele identitare în reforma curriculară / Otherness and Identity Models in Curricular Reform”, în *Comunicare, context, interdisciplinaritate, Studii și articole*, Vol II, Iulian Boldea (coord.), Editura Universității „Petru Maior”, Tîrgu-Mures, 2012, pp.327-338.

Buta, Anca; Ilie, Rodica „Pluralism și comunicare – valori multietnice în comunitatea transilvană”, în *Literature, Discourse And Multicultural Dialogue*, Iulian BOLDEA (coord.), Editura Universității „Petru Maior”, Tîrgu-Mures, 2013, pp

Dobrescu, Caius, *Diversitate, ambiguitate, incertitudine*, în „Cuvântul”, nr. 8 / 2006.

Halbwachs, Maurice, *Les cadres sociaux de la mémoire* (1925), Édition complétée le 19 juillet 2002 à Chicoutimi, Québec.

Martin, Mircea, „Patrimoniul nostru moral și simbolic”, în *Dilemele identității. Forme de legitimare a literaturii în discursul cultural european al secolului XX*, coord. Andrei Bodi, Rodica Ilie, Adrian Lăcătuș, Ed. Universității Transilvania din Brașov, 2011, pp.11-23.